

Forumbijdrage

Ouderlijke conflicten als bron van ouderverstoting

Ed Spruijt (Universiteit Utrecht)

URN:NBN:NL:UI:10-1-100826

In het vorige nummer van dit tijdschrift staat een forumbijdrage te lezen van Joep Zander met de titel 'Ouderverstoting en de vergeten vaderlijke opvoedingsverantwoordelijkheid'. De redactie heeft mij gevraagd om een aantal opmerkingen te maken naar aanleiding van dit artikel.

In mijn positie als scheidingsonderzoeker aan de Universiteit Utrecht heb ik regelmatig over ouderverstoting geschreven (Spruijt, 2007; Spruijt & Kormos, 2010). Ik benader de problematiek zoveel mogelijk vanuit de positie van het kind. Zo heb ik, samen met anderen, in 2002 "Het verdeelde kind" gepubliceerd, met uitgebreid aandacht voor ouderverstoting en oudervervreemding (Spruijt, Kormos, Burggraaf, & Steenweg, 2002). Zander benadert de problematiek vooral vanuit het perspectief van de vader. In zijn visie worden vaders vaak buitengesloten van de opvoeding, niet alleen door moeders maar ook breder door de maatschappij en de wetenschap. Volgens de definitie van Gardner (1998), een Amerikaanse kinderpsychiater die ouderverstoting (PAS, Parental Alienation Syndrome) 'op de kaart heeft gezet', is PAS 'een stoornis bij kinderen die primair optreedt in het kader van een juridische strijd om het ouderlijk gezag na de scheiding'.

Over PAS is in de VS en daarbuiten veel discussie (Bernet, Von Boch-Galhau, Baker, & Morrison, 2010). Een belangrijk kritiekpunt is dat de aandacht te veel exclusief gericht zou zijn op de 'programmerende ouder' als de aanstichter van het kwaad. Dat is bijvoorbeeld volgens Kelly & Johnston (2001) te simplistisch want er zijn ook andere factoren in het spel. Daarom hebben die auteurs een nieuw model ontwikkeld. Hun uitgangspunt is niet langer (het schadelijke gedrag van) de programmerende ouder maar 'het vervreemde (alienated) kind in de context van zijn gezinssysteem'. Hun definitie luidt: 'het vervreemde kind is een kind dat openlijk en voortdurend onredelijk negatieve gevoelens en opvattingen (zoals boosheid, haat, afwijzing en/of angst) over een ouder uit. Deze

■ Correspondentieadres: e.spruijt@uu.nl

gevoelens staan niet in verhouding tot de feitelijke ervaringen van het kind met die ouder.'

Johnston (2006) heeft een instrument ontworpen met 50 items om de mate van vervreemding bij kinderen te meten. Er is een instrument voor kinderen en een voor ouders. Voorbeelden van gehanteerde items zijn:

1. Spreekt het kind alleen maar zeer negatief over de uitwonende ouder?
2. Beschouwt het kind de uitwonende ouder niet als familielid?
3. Heeft het kind argumenten voor de laster tegen de uitwonende ouder?
4. Gelooft het kind alles wat de inwonende ouder zegt?
5. Zegt het kind dat het helemaal zelf de uitwonende ouder afwijst?
6. Zoekt het kind steeds bevestiging bij de inwonende ouder?
7. Voelt het kind zich in het geheel niet schuldig over de afwijzing van de uitwonende ouder?
8. Spreekt het kind zichzelf voortdurend tegen?
9. Antwoordt het kind niet spontaan?
10. Wil het kind geen enkel contact met de familie van de andere ouder?
11. Zegt het kind nooit iets over de inwonende ouder tegen de uitwonende ouder?
12. Is het kind erg bang de inwonende ouder te verliezen?
13. Was de band met de uitwonende ouder voor de scheiding goed?
14. Zegt het kind dat de uitwonende ouder hem ongelukkig maakt?

Wat direct opvalt in de formulering is dat gesproken wordt over 'uitwonende ouder' en 'inwonende' ouder en niet over 'vader' en 'moeder'. Uit onderzoek is namelijk gebleken (Spruijt, 2007; Spruijt & Kormos, 2010) dat ouderverstoting zowel voorkomt in moedergezinnen als in vadergezinnen na de scheiding. Omdat kinderen nog altijd meestal bij moeder wonen na de scheiding is ouderverstoting vaker vaderverstoting dan moederverstoting. Maar beide vormen komen voor in verhoudingsgewijs gelijke mate. Daaruit blijkt dat het fenomeen niet zozeer aan de sekse gebonden is maar aan de positie van inwonende ouder.

In Nederland is onderzocht in welke mate PAS volgens scheidingsbemiddelaars en volgens gescheiden uitwonende ouders zelf voorkomt (Spruijt, Eikelenboom, Harmeling, Stokkers & Kormos, 2005). Deze gegevens staan in tabel 1.

Tabel 1 Frequentie van PAS in Nederland (n=138) volgens:

	niet	soms	meerdere keren	vaak
Bemiddelaars	55%	41%	4%	-
Gescheiden ouders	61%	26%	13%	-
Totaal	58%	33%	9%	-

Deze gegevens overziende moeten we vaststellen dat volgens gemiddeld 9 procent van de respondenten PAS in Nederland 'meerdere keren' voorkomt. Geen enkele respondent scoorde in de categorie komt 'vaak' voor in Nederland. Dat is geen verassing gelet op de relatief kleine steekproef en het feit dat ernstige vormen van PAS gelukkig niet op uitgebreide schaal voorkomen. Maar het percentage van 9 procent voor 'meerdere keren', is toch aanzienlijk, gezien de ernst van de problematiek. Dit Nederlandse percentage komt ongeveer overeen met wat Johnston (2006) meldt voor de VS. Ook uit lopend onderzoek aan de Universiteit Utrecht (Scholieren & Gezinnen 2010, zie Spruijt & Kormos, 2010) blijkt dat ouderverstoting en oudervervreemding helaas nog steeds regelmatig voorkomende fenomenen zijn.

Er is dus geen verschil van mening tussen Zander en mijzelf over de vraag of PAS ook in Nederland voorkomt en over het feit dat PAS een ernstig probleem is tijdens en na ouderlijke scheiding. Zander citeert ook met enige instemming Emery (2005) die stelt dat als er ouderverstoting wordt gesignaleerd dit vooral een teken is dat niet op tijd is ingegrepen. Preventief optreden is uiterst belangrijk. Ouderverstoting is altijd het product van een zeer conflictueuze scheiding. En daar ligt ook de kern van het probleem. Als ik de scheidingsliteratuur overzie (Amato, 2010; Amato & Spencer, 2010; Spruijt & Kormos, 2010) dan zijn de drie belangrijkste risicofactoren voor scheidingskinderen:

1. Chronische heftige ouderlijke conflicten
2. Een slechte band met de inwonende ouder
3. Veel bijkomende veranderingen.

Heftige ruzies tussen de ouders – ook de basis voor ouderverstoting – is de belangrijkste risicofactor voor scheidingskinderen. Minder ruzie betekent dat het beter gaat met kinderen en overigens ook met moeders en vaders. Het beheersen van ouderlijke ruzies voor, tijdens en na een scheiding zou dan ook de belangrijkste doelstelling moeten zijn voor preventie en curatie. De gevolgen van een ouderlijke scheiding, zeker van scheidingen met veel conflicten, worden nog altijd onderschat. Terwijl onderzoek aantoont dat die effecten duidelijk zijn, zowel op korte termijn (meer externaliserende problemen zoals agressief gedrag, vandalisme, delinquent gedrag en meer roken, blowen en drinken; meer internaliserende problemen zoals depressieve gevoelens, gevoelens van angst en een laag zelfbeeld; problemen in vriendschapsrelaties; een zwakkere band met de ouders, vooral met de vaders; problemen op school zoals lagere cijfers, concentratieproblemen en spanningen in het contact met andere leerlingen) als op lange termijn (een lager bereikt opleidingsniveau, minder inkomen, meer internaliserende problemen, minder contact met de ouders en een groter eigen scheidingsrisico).

Zander formuleert in zijn bijdrage een aantal oplossingsstrategieën in volgorde van preventief tot curatief. Vanuit het perspectief van het kind zou ik bij die

strategieën (zie hierna 1 t/m 7 cursief) een aantal kanttekeningen willen plaatsen die in alternatieve oplossingen uitmonden).

1. Het voorkomen van conflicten door wetgeving gericht op het garanderen van het gelijkwaardig en volwaardig contact met beide ouders.

Het trachten te voorkomen van conflicten is uiterst belangrijk. Helaas heeft onderzoek aangetoond dat het garanderen van gelijkwaardig ouderschap geen oplossing biedt voor het verminderen van conflicten. Het is bijvoorbeeld gebleken dat de wettelijke invoering van het gezamenlijk ouderlijk gezag na de scheiding in 1998 (in plaats van in de praktijk voogdij en toeziend voogdij) heeft geleid tot *meer* ouderlijke conflicten en een *lager* welbevinden voor kinderen, moeders en vaders (Spruijt & Kormos, 2010). Ook ander onderzoek toont aan dat volwaardig contact met beide ouders na de scheiding gemakkelijker is gezegd dan gedaan. De conflicten en de conflictstof nemen toe (Amato, Meyers, & Emery, 2009; Hawkins, & Amato, 2007; Metz, & Schulze, 2007). In de wetgeving opnemen van een aantal verplichte counselinggesprekken voor de scheiding zou bij conflictueuze scheidingen meer soelaas bieden.

2. Het aangaan van vroegtijdige ouderlijke contacten, veel eerder dan de inmiddels wettelijk voorgeschreven ouderschapsplannen.

In België is een interessante ontwikkeling gaande rond de opvoedingsbelofte (Crombrugge, 2006). Die belofte kan worden gezien als een ouderschapsplan vrij snel na de geboorte. Hierin beloven de jonge ouders de verantwoordelijkheid voor het kind te behouden ook als zij uit elkaar gaan. Door die belofte periodiek bij te stellen, is de kans groter dat beide ouders betrokken blijven bij de opvoeding. Onderzoek wijst ook uit dat de kans dat beide ouders na de scheiding goed contact met het kind houden groter is als zowel moeder als vader voor de scheiding een goede band met het kind hebben opgebouwd (Spruijt & Kormos, 2010). Helaas is dat in lang niet alle gezinnen het geval.

3. Bij gebrek aan overeenkomsten handelen volgens het principe van gelijk verdeeld ouderschap.

Zoals hiervoor (zie 1.) al aangegeven, toont onderzoek aan dat dit een te eenzijdig gezichtspunt is en slechts leidt tot meer problemen en een lager welbevinden van zowel kinderen als vaders en moeders. Juist bij gebrek aan overeenkomsten is het van het grootste belang dat de meningsverschillen en conflicten tussen de ouders worden beheerst. Verplichte conflictbemiddeling, zoals in sommige plaatsen in Nederland door de rechterlijke macht kan worden bevolen, biedt meer uitzicht op een bevredigende overeenkomst tussen de ouders.

4. Ingrijpen bij niet-nakoming ouderschapsplannen en ouderlijke contacten. Juridische sancties zoals paradoxale toewijzing gangbaar maken.

Juridische sancties leiden tot escalatie van de conflicten en zijn daarom meestal zeer nadelig voor kinderen. Het uitgangspunt zou moeten zijn: vermindering

van de problemen voor kinderen. Verplichte gesprekken met deskundigen (forensische conflictbemiddeling zoals in sommige plaatsen al gebeurt) bieden meer uitzicht op vermindering van de problematiek voor kinderen en hun ouders dan het gangbaar maken van juridische sancties.

5. De facto vervolgen van programmeren (van kinderen, E.S.) en stimuleren van loyaliteitsmisbruik.

Loyaliteitsmisbruik moet uiteraard zoveel mogelijk worden voorkomen en tegengegaan. Maar het vervolgen en bestraffen van ouders zal scheidingskinderen niet helpen. Onderzoek toont duidelijk aan dat kinderen profijt hebben van ouders die het gezamenlijk eens worden over de te nemen maatregelen. Betere voorlichting en het stimuleren van ouders om deel te nemen aan gesprekken met andere ouders in dezelfde positie bieden daarom meer perspectief.

6. Vroegtijdige diagnose en aantonen van effecten van de mishandeling als de programmering van start is gegaan en aan de hand daarvan treffen van maatregelen om verdere programmering tegen te gaan.

Een goed advies als die maatregelen tenminste gericht zijn op het verminderen van de conflicten tussen de ouders.

7. Als preventie niet heeft plaatsgevonden dient alsnog goede diagnose en curatie te volgen.

Uit het voorafgaande is duidelijk geworden dat ouderverstoting inderdaad een zeer nadelig verschijnsel is dat helaas ook in Nederland te veel voorkomt. Omdat ouderverstoting een ultieme vorm is van ouderlijke conflicten en deze conflicten risicofactor nummer een vormen voor het welbevinden en een gezonde ontwikkeling van kinderen, dient alles gericht te zijn op het beheersen en verminderen van die conflicten. Mijn advies aan uitwonende ouders (meestal vaders maar soms ook moeders) blijft daarom nog altijd: "ga desnoods door het stof" om de communicatie met de inwonende ouder open te houden (Zander, 2011). Het welbevinden van het kind is het waard.

Referenties

- Amato, P.R. (2010). Research on Divorce: Continuing Trends and New Developments. *Journal of Marriage and Family*, 72, 650-666.
- Amato, P.R., Meuers, C.E., & Emery, R.E. (2009). Changes in Nonresident Father-Child Contact From 1976 to 2002. *Family Relations*, 58, 41-53.
- Amato, P.R., & Spencer, J. (2010). Review Article: Divorce in Europe and the United States: Commonalities and differences across nations. *Family Science*, 1, 2-13.
- Bernet, W., Boch-Galgau, W. von, Baker, A.J.L., & Morrison, S.L. (2010). Parental Alienation, DSM-V, and ICD-11. *The American Journal of Family Therapy*, 38, 76-187.
- Crombrugge, H. van (2006). *De opvoedingsbelofte*. Brussel: Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen.

- Emery, R.E. (2005). Parental Alienation Syndrome: Proponents Bear the Burden of Proof. *Family Court Review*, 43, 8-13.
- Gardner, R. A. (1998). *The parental alienation syndrome: A guide for mental health and legal professionals*. (2nd ed.). Creskill, New Jersey: Creative Therapeutics, Inc.
- Hawkins, D.N., & Amato, P.R. (2007). Nonresident Father Involvement and Adolescent Well-Being: Father Effects or Child Effects? *American Sociological Review*, 72, 990-1010.
- Johnston, J.R. (2006). *The psychological functioning of alienated children and their parents in custody disputing families: a program of research*. Paper presented at the International Conference on Children and Divorce, 24-27 July 2006, University of East Anglia, Norwich, UK.
- Kelly, J. B., & Johnston, J. R. (2001). The alienated child. A reformulation of Parental Alienation Syndrome. *Family and Conciliation Courts Review*, 39, 249-266.
- Metz, E.A., & Schulze, H.J. (2007). Relatie gescheiden ouders en hun kinderen; invloed wetswijziging 1998 onderzocht. *Demos*, 23, 6-9.
- Spruijt, E. (2007). *Scheidingskinderen*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Spruijt, E., Eikelenboom, B., Harmeling, J., Stokkers, R., & Kormos, H. (2005). Parental Alienation Syndrome (PAS) in the Netherlands. *The American Journal of Family Therapy*, 33, 303-319.
- Spruijt, E., & Kormos, H. (2010). *Handboek scheiden en de kinderen*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Spruijt, E., Kormos, H., Burggraaf, C., & Steenweg, A. (2002). *Het verdeelde kind*. Utrecht: Capaciteitsgroep Kinder- en jeugdstudies.
- Zander, J. (2011). Forumbijdrage. Ouderverstoting en de vergeten vaderlijke opvoedingsverantwoordelijkheid. *Pedagogiek*, 31, 103-113.